

ANNA HOFFMAN,
STEFAN KOBYLŃSKI,
WILLI WACHNACHTER

Rozdział I

PRODUKCJA ROLNA

Produkcja globalna rolnictwa w roku 1962

Sytuację gospodarczą rolnictwa w roku 1962 kształtują dwa podstawowe czynniki. Pierwszy, to wyjątkowo wysoki urodzaj ziemiopłodów w 1961 r., drugi zaś to stosunkowo niekorzystne plony roku 1962.

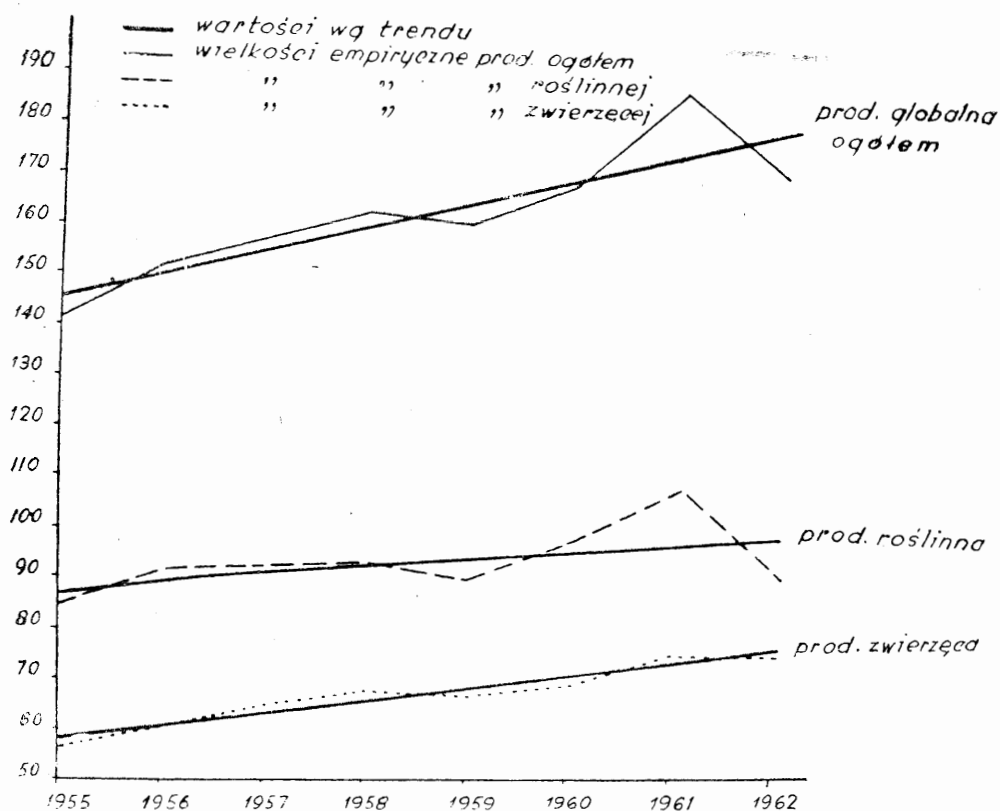
Rok kalendarzowy 1962 jest rokiem stycznym dwu skrajnie odmiennych, pod względem urodzaju, lat gospodarczych. W roku 1962 (w porównaniu do 1961 r.) spadek produkcji globalnej rolnictwa wyniósł 8,5%. Ten duży spadek produkcji w 1962 r. jest względnym wynikiem w stosunku do nadzwyczajnego wzrostu produkcji rolniczej w roku 1961 (wynoszącego 10,5% w stosunku do też pomyślnego roku 1960).

Zjawisko tak dużego przyrostu produkcji, jak w roku 1961, występuje raczej sporadycznie i jest spowodowane nadzwyczajnie pomyślnym układem warunków klimatycznych. Z tego też względu nie ma uzasadnienia do porównania wyników produkcji rolniczej uzyskanych w 1962 r. wyłącznie z wynikami roku 1961. Słuszniejsze wydaje się odniesienie faktycznie uzyskanych wyników produkcyjnych w roku 1962 do wartości teoretycznej wynikającej z kilkuletniej tendencji rozwojowej (trendu), która eliminuje wahania przypadkowe.

Trend produkcji globalnej obliczony dla lat 1955—1962 wskazuje, że produkcja uzyskana w 1962 r. jest niższa o 5% od teoretycznej wartości dla tego roku. Jest to największe ujemne odchylenie od trendu w ciągu ostatnich 8 lat, gdy rok poprzedni miał największe dodatnie odchylenie od tegoż trendu. Jeśli przeciętne odchylenie od trendu wynosiło w badanych latach 3,6%, to w roku 1962 wynosi 5%. Różnicę obu tych odchyleń (1,4%) można uznać za wpływ nadzwyczaj niepomyślnych warunków klimatycznych roku 1962. Mimo znacznego spadku produkcji rolniczej w 1962 r., absolutny jej poziom jest jednak, z wyjątkiem roku 1961, najwyższy w całym okresie powojennym.

Spadek produkcji globalnej rolnictwa w 1962 r. został spowodowany prawie w całości przez spadek produkcji roślinnej (wykr. 1), który w stosunku do trendu wyniósł 7,9%. Jest to odchylenie od trendu o 2,7 punkta, czyli o 34% wyższe od odchylenia przeciętnego, co może w pe-

wnym stopniu stanowić miarę wpływu na plony niepomyślnych warunków atmosferycznych 1962 r. Poziom produkcji roślinnej 1962 r. jest również o 4,3% niższy od poziomu w 1960 r. Produkcja zwierzęca jest nieznacznie wyższa (o 0,2%) niż w rekordowym roku 1961 i o 21,1% niższa od poziomu wynikającego z trendu. Utrzymanie w 1962 r. produkcji zwierzęcej na poziomie roku 1961 jest zrozumiałe w świetle przesunięcia w czasie związku między produkcją zwierzęcą a roślinną. W pierwszym półroczu 1962 produkcja zwierzęca opierała się na pomysłnych zbiorach 1961 r. Dopiero w drugim półroczu na tle spadku zbiorów 1962 r. zaznaczył się spadek produkcji zwierzęcej. Wyniki w zakresie produkcji zwierzęcej w 1962 r. utrzymały się średnio na poziomie roku 1961, jednakże o 4,7% poniżej założeń planowych.

Wykres 1. Trend produkcji globalnej ogółem, roślinnej i zwierzęcej w latach 1955–1962

Związek między poziomem produkcji roślinnej roku poprzedzającego¹ i produkcji zwierzęcej roku bieżącego jest w naszym rolnictwie

¹ Rachunek wykonano bez uwzględnienia importu zbóż. Uwzględnienie importu zbóż nie wniosłoby istotnych zmian, gdyż stanowi on w roku 1961 (w którym import zbóż był wyższy niż w latach poprzednich) — 15,0% produkcji globalnej zbóż.

następujący: współczynnik korelacji wartości (w cenach porównywalnych) produkcji zwierzęcej danego roku (w latach 1952—1961) i produkcji roślinnej roku poprzedniego (w latach 1951—1960) wynosił w ostatnim 10-leciu 0,991. Obliczony współczynnik regresji wyniósł 0,953, a równanie regresji miało postać następującą:

$$Y = 0,953 X - 21436$$

gdzie

Y — jest wartością produkcji zwierzęcej danego roku

X — jest wartością produkcji roślinnej poprzedniego roku

Wykorzystując powyższe równanie dla ekstrapolowania wartości produkcji zwierzęcej na 1962 rok uzyskano jej wartość 79 961 mln zł w cenach porównywalnych z 1956 r. Niestety, faktycznie uzyskana wartość produkcji zwierzęcej w 1962 r. wyniosła tylko 74 277 mln zł, czyli o 7,1% mniej. Mniejszy przyrost wartości produkcji zwierzęcej w roku 1962, niż by to wynikało z poziomu wartości produkcji roślinnej roku 1961, spowodowany został niepełnym wykorzystaniem nadzwyczajnych zbiorów roku 1961. Jak już podnosiliśmy w innych opracowaniach¹ w roku 1962 powstała swoista dysproporcja w międzywojewódzkim przyroście zbiorów a stanem materiału wyjściowego, zwłaszcza dla chowu trzody chlewnej. W województwach o największych przyrostach pólno miał miejsce stosunkowo niski przyrost pogłowia inwentarza żywego, zwłaszcza trzody. Nadmierne zasoby pasz w pewnych rejonach, przy braku odpowiedniej ilości materiału hodowlanego, spowodowały mniejszą racjonalność gospodarowania nimi, a co za tym idzie i słabsze ich wykorzystanie.

Potwierdzeniem tej hipotezy jest poważna zmiana wartości współczynnika regresji po włączeniu do analizowanego szeregu wartości produkcji roślinnej uzyskanej w 1961 r. i produkcji zwierzęcej w 1962 r. Przyjmuje on wówczas wartość 0,750 podczas gdy bez włączenia tego roku wynosił 0,953. Współczynnik regresji określa o ile zmieni się zmienna zależna (w naszym przypadku produkcja zwierzęca) gdy zmienna niezależna (produkcja roślinna) zmieni się o jednostkę. Jest rzeczą znaną, że włączenie tego jednego 1962 roku osłabia efektywność wykorzystania pasz własnej produkcji za cały badany okres (produkcja roślinna za lata 1951—1961 a produkcja zwierzęca za lata 1952—1962) w tak dużym stopniu. Efektywność wykorzystania zbiorów 1961 r. musi więc być znacznie mniejsza, niż w całym badanym okresie, co potwierdza wskaźnik wynikający ze stosunku wartości produkcji zwierzęcej do roślinnej. Wskaźnik ten dla produkcji roślinnej roku 1961 i produkcji zwierzęcej roku 1962 wynosi 66,3%, podczas gdy od roku 1955 do 1960 wynosił od 71,0 do 73,9%. Można przypuszczać, że na pogorszenie się efektywności wywarło też wpły — poza wspomnianą terytorialną dysproporcją spasaną — ograniczenie w roku gospodarczym 1961/62 importu pasz treściwych i pogorszenie się stosunku zawartości białka do skrobi w zasobach paszowych. Sąd ten opieramy na

¹ Produkcja rolna i rynek w latach 1956/61 „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”. Dodatek do nr 4/1962.

„Podstawowe elementy rozwoju sytuacji produkcyjnej w roku gospodarczym 1961/62 „Wiś Współczesna nr 11 i 12, 1962.

spospostrzeżeniu dla lat 1951—1954, kiedy nie importowano pasz treściwych lub importowano je w małych ilościach. Efektywność produkcji roślinnej była również na poziomie roku 1961/62 i wahała się w granicach od 65,3 do 69,2%.

Perspektywy rozwoju produkcji zwierzęcej w 1963 r. są mniej optymistyczne niż były dla roku 1962. Słabsze urodzaje podstawowych pasz w roku 1962, mimo zwiększonego importu pasz, nie będą w stanie zabezpieczyć, przynajmniej w (pierwszej połowie) 1963 r. poziomu produkcji zwierzęcej, a zwłaszcza żywca wieprzowego na dotychczasowym poziomie. Natomiast słaby urodzaj ziemniaków i zwiększony import pasz treściwych niewątpliwie spowodują poprawę stosunku białka do skrobi w zasobach paszowych 1962/63 r. Można wydedukować na tej podstawie sądzić, że efektywność wykorzystania produkcji roślinnej przez produkcję zwierzęcą będzie wyższa niż w roku 1961/62 i utrzyma się na poziomie z lat 1955—1960. Podstawiając wartość współczynnika regresji dla tego okresu i wartość produkcji roślinnej roku 1962 do równania regresji otrzymamy przewidywaną wartość produkcji zwierzęcej w roku 1963. Wynosi ona $Y = 0,953 \cdot 95.989 - 22\,454,4^1 = 69\,023$ mln zł (w cenach porównywalnych z 1956 r.). Oznacza to, że przewidywana wielkość produkcji zwierzęcej w 1963 r. jest mniejsza o 7,1% niż wartość produkcji zwierzęcej w 1962 r. Plan na 1963 r. przewiduje spadek produkcji zwierzęcej tylko o 2,0%. Nasz szacunek opiera się jednak tylko na wartości produkcji roślinnej 1962 r. Właściwie zasoby te mają decydujący wpływ na produkcję zwierzęcą tylko w pierwszej połowie roku 1963. Jeśli plony w roku 1963 osiągną normalny poziom (ekstrapolacja trendu plonów zbóż na 1963 r. daje poziom 17,3 q, ziemniaków 145 q/ha), to produkcja zwierzęca w drugim półroczu 1963, która pozostaje pod wpływem plonów tego roku może poważnie wzrosnąć i osiągnąć poziom teoretyczny. Na spadek produkcji roślinnej w 1962 r. miał wpływ przede wszystkim słaby urodzaj ziemniaków (spadek zbiorów ziemniaków o 16,3% w stosunku do roku 1961) oraz zbóż (spadek o 13,0%).

Produkcja roślin przemysłowych utrzymała się na poziomie roku 1961. Wprawdzie podstawowa roślina tej grupy, burak cukrowy, wykazuje duży spadek, lecz został on jednak skompensowany przyrostem wartości roślin oleistych, głównie rzepaku i włókniстых (tab. 2).

Z produktów zwierzęcych poważny wzrost w stosunku do roku 1961 wykazuje żywiec bydlęcy, mleko utrzymuje się na poziomie roku poprzedniego, spadek (o 1,5%) wykazuje żywiec wieprzowy. Zapoczątkowany w roku 1958 rozwój mięsnej produkcji bydła, utrzymuje się nadal i to w tempie przyspieszonym. Produkcja jaj była w 1962 r. znacznie mniejsza niż w roku poprzednim (o 1,0%). Wydaje się, że jest to symptomem przyhamowania dość silnej od 1959 r. tendencji wzrostowej.

Obniżenie się poziomu produkcji rolniczej w 1962 r. spowodowało poważne obniżenie średniego rocznego tempa wzrostu z 4,9% w okresie 1955—1961 do 2,9% w okresie 1955—1962. Spadek produkcji gotowej w stosunku do 1961 roku jest większy niż produkcji globalnej, co

¹ Równanie regresji dla okresu, do którego włącza się 1962 r., wynosi $Y = 0,750 X - 22\,454,4$. W równaniu tym zastępujemy współczynnik 0,750 przez współczynnik 0,953.

jest najprawdopodobniej spowodowane dużym zmniejszeniem produkcji towarowej zbóż.

Tabela 1

Wskaźniki wzrostu produkcji globalnej i gotowej

Wyszczególnienie	1961	1962	1962
	1960	1961	1960
Produkcja globalna	110,3	91,5	101,0
Produkcja gotowa	112,3	89,1	100,1

Produkcja roślinna

Zbiory i plony

Zbiory podstawowych ziemiopłodów w 1962 r. są znacznie niższe niż w roku 1961, a zbóż nawet niższe niż w roku 1960 (tabela 2).

Tabela 2

Zbiory ważniejszych upraw w latach 1960—1962
(całe rolnictwo)

Lata	Zbiory w tys. ton	Przyrost zbiorów w tys. ton		Wskaźnik łańcuchowy		
		podstawa = 1960	z roku na rok	zbiorów	powierzchni	plonów

4 zboża

1960	14 265	x	+ 141	101,0	98,6	102,5
1961	15 427	+1 162	+1 162	108,1	96,9	111,8
1962	13 429	— 836	—1 998	87,0	97,4	89,4

Ziemniaki

1960	37 855	x	+2 158	106,0	103,2	103,1
1961	45 203	+7 348	+7 348	119,4	98,0	121,2
1962	37 831	— 24	—7 372	83,7	103,2	81,3

Buraki cukrowe

1960	10 262	x	+4 287	171,8	106,7	161,0
1961	11 555	+1 293	+1 293	112,6	104,7	107,4
1962	10 235	— 27	—1 320	88,6	102,4	86,5

Rzepak

1960	147	x	+ 15	111,7	117,5	95,1
1961	257	+ 110	+ 110	174,8	153,3	114,7
1962	359	+ 212	+ 102	139,6	151,5	92,3

Zbiory zbóż są o blisko 2 mln ton niższe niż w roku 1961 i ponad 800 tys. ton niższe niż w roku 1960. Na spadek w stosunku do 1961 r. wpłynął przede wszystkim spadek plonów (o 1,9 q), w mniejszym stopniu

zmniejszenie powierzchni pod zbożami. Natomiast zmniejszenie zbiorów w stosunku do 1960 r. wynika wyłącznie z ograniczenia powierzchni zasiewów, gdyż plony utrzymały się w przybliżeniu na jednakowym poziomie. Wskaźnik spadku zbiorów ziemniaków w 1962 r. w stosunku do roku 1961 jest większy niż w zbiorach zbóż. Wynika to nie tyle ze spadku zbiorów ziemniaków w stosunku do wyników przeciętnych w ostatnich kilku latach, ile z nadzwyczajnego (znacznie większego niż w zbożach) przyrostu zbiorów w 1961 r. Zbiory ziemniaków w 1962 r. utrzymały się na poziomie roku 1960. Więszemu spadkowi zbiorów ziemniaka zapobiegło pewne zwiększenie powierzchni zasiewów (o 3,2% w stosunku do 1961 r. i o 1,2% w stosunku do roku 1960), co w dużej mierze skompensowało spadek plonów.

Na zbiory buraków cukrowych wpłynęły te same w zasadzie czynniki, które omówiono przy zbiorach ziemniaków, z tym, że natężenie ich działania przy odniesieniu wskaźników dynamiki do 1961 r. było słabsze. W kierunku ujemnym (na zbiory) działało mniejsze rozszerzanie powierzchni zasiewów, a w kierunku dodatnim — słabszy spadek plonów niż miało to miejsce w ziemniakach.

Szczególnie silną tendencję wzrostową zbiorów wykazuje rzepak, który przewyższył zdecydowanie skutki pewnego spadku plonów. Na wzrost ten składa się jednak wyłącznie wzrost powierzchni zasiewów.

Plony zbóż

Plony 4 zbóż utrzymały się na poziomie 1960 r. Aczkolwiek jest to poziom, z wyjątkiem nadzwyczajnego roku 1961, najwyższy w dotychczasowej historii rolnictwa, niemniej nie można go uznać za zadawalający. Porównanie osiągniętych plonów z ich teoretyczną wartością wg trendu za lata 1954—1962 wskazuje, że plony 4 zbóż są w 1962 r. o 1,0 q niższe niżby to wynikało z kilkuletniej tendencji rozwojowej.

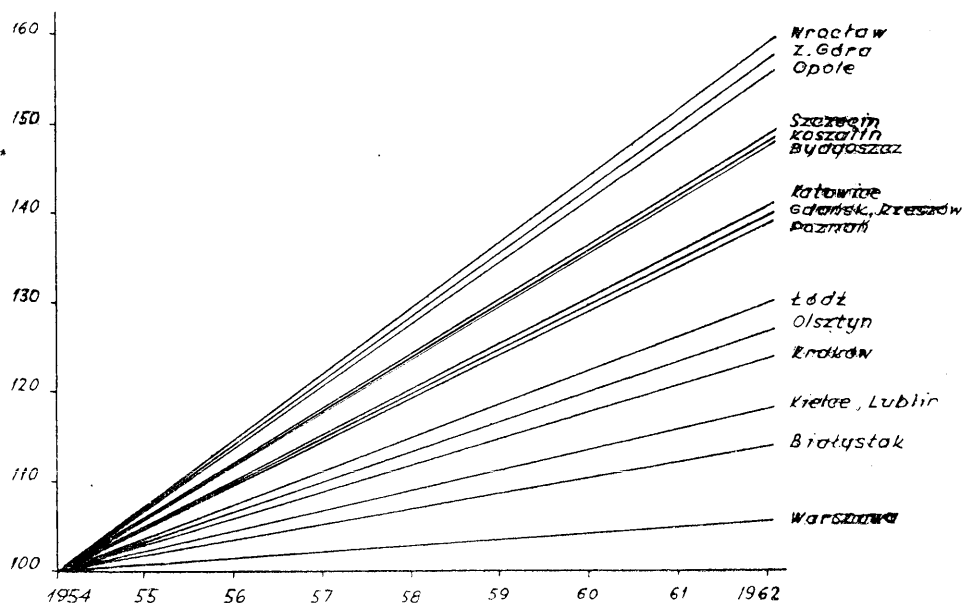
W przekroju sektorowym różnicowanie plonów 4 zbóż w 1962 r. uległo pewnemu przesunięciu. Mianowicie PGR osiągnęły plony zbóż po raz pierwszy wyższe niż w gospodarstwach indywidualnych. Złożyły się na to dwie przyczyny:

- 1) szybsze w ostatnich latach tempo (według długookresowej tendencji) wzrostu plonów w gospodarstwach państwowych niż indywidualnych,
- 2) korzystniejszy układ warunków klimatycznych w północnej i zachodniej części kraju, w których głównie koncentrują się PGR (tab. 3 i wykres 2).

Spółdzielnie produkcyjne utrwalają w dalszym ciągu swą przewagę zarówno co do wysokości plonów jak i ich tendencji rozwojowej. Włączenie do analizy trendu (plonów dwóch ostatnich lat o dużych wahanach plonów w gospodarce indywidualnej) sprawiło, że dość duże do 1960 r. różnice w stabilności plonów w różnych sektorach rolnictwa poważnie zmalały. Do 1960 r. wahliwość plonów w PGR i spółdzielniach produkcyjnych była prawie dwukrotnie większa niż w gospodarstwach indywidualnych.

Plony 1962 r. nie osiągnęły w żadnym sektorze poziomu teoretycznego wynikającego z trendu (dla lat 1954—62). Jednak największe odchylenie ma miejsce w gospodarstwach indywidualnych. Plony w PGR

*Tendencja rozwojowa (trend) plonów 4 zbóż
w latach 1954—1962 wg województw*

Wykres 2. Tendencja rozwojowa (trend) plonów 4 zbóż w latach 1954—1962 wg województw

Tabela 3
Plony 4 zbóż z 1 ha w q w poszczególnych sektorach rolnictwa

Wyszczególnienie	Całe rolnictwo	Gospodarstwa indywidualne	PGR	Spółdzielnie produkcyjne
Średni plon w latach 1954—62	15,1	15,2	14,3	16,4
Współczynnik kierunkowy trendu	0,5	0,5	0,7	0,8
Średnie odchylenie od trendu	0,69	0,72	0,62	0,83
Współczynnik zmienności	4,5	4,7	4,3	5,1
Plon 1962 r.				
rzeczywisty	16,1	15,9	17,0	19,2
teoretyczny wg trendu	17,1	17,2	17,1	19,6
Plon teoretyczny wg trendu minus średnie odchylenie	16,4	16,5	15,9	18,8
Odchylenie plonu rzeczywistego 1962 r.				
od trendu	—1,0	—1,3	—0,1	—0,4
od trendu minus średnie odchylenie	—0,3	—0,6	+1,1	+0,4

osiągnęły prawie poziom teoretyczny, w spółdzielniach zaś były od niego tylko nieznacznie niższe. Decydujący spadek plonów wystąpił w gospodarstwach indywidualnych. Wiąże się to z bardziej niekorzystnym, nierównomiernym rozkładem warunków klimatycznych w okresie wegetacji w różnych rejonach kraju, oraz z mającym szczególnie duże znaczenie w minionym roku, intensywniejszym nawożeniem mineralnym w gospodarstwach państwowych i spółdzielczych.

Tabela 4

Plony poszczególnych rodzajów zbóż (całe rolnictwo)

Wyszczególnienie	4 zboża	Pszenica	Żyto	Jęczmień	Owies
Średni plon w latach 1954—62	15,1	16,4	14,5	16,5	15,4
Współczynnik kierunkowy trendu	0,5	0,8	0,4	0,8	0,6
Średnie odchylenie od trendu	0,69	0,69	0,92	0,60	0,66
Współczynnik zmienności	4,5	4,2	6,3	3,6	4,3
Plon 1962 r.					
rzeczywisty	16,1	19,3	14,3	19,5	17,2
teoretyczny wg trendu	17,1	19,6	16,1	19,7	17,8
Plon teoretyczny wg trendu					
minus średnie odchylenie	16,4	18,9	15,2	19,1	17,1
Odchylenie plonu rzeczywistego 1962					
od trendu	—1,0	—0,3	—1,8	—0,2	—0,6
od trendu minus średnie odchylenie	—0,3	+0,4	—0,9	+0,4	+0,1

Spadek zbiorów zbóż w roku 1962 spowodowany był głównie wysokim udziałem żyta w strukturze zasiewów oraz jego dużą wrażliwością na złe warunki atmosferyczne (tab. 4). Żyto plonowało w roku 1962 najgorzej spośród wszystkich rodzajów zbóż. Plony pszenicy i jęczmienia były tylko nieznacznie niższe od wynikających z trendu. Natomiast plony żyta wykazały w 1962 r. wyjątkowo duże ujemne odchylenie od trendu. Są one o 1,8 q niższe zarówno od wartości wynikającej z trendu, jak również o 0,9 q niższe od trendu pomniejszonego o średnie odchylenie. Te 0,9 q można uznać za miarę wrażliwości plonów żyta na wpływ nadzwyczaj niepomyślnych warunków przyrodniczych 1962 r.

W tabeli 5 przedstawiono kilka cech charakteryzujących plony 4 zbóż w poszczególnych województwach.

W większości województw plony 4 zbóż były znacznie niższe niż w roku 1961, chociaż w sześciu województwach przekroczyły poziom tego roku. Są to województwa: wrocławskie, opolskie, zielonogórskie, szczecińskie, bydgoskie i poznańskie. W tych województwach plony osiągnęły i nawet przekroczyły poziom wynikający z trendu dla tego roku. Najgłębsze obniżenia plonów 4 zbóż wystąpiły w województwach południowo-wschodnich i centralnych. W województwach tych notujemy też poważne odchylenia od wartości według trendu, a w ośmiu województwach nawet od wartości wg trendu pomniejszonego o średnie odchylenie od niego.

Tabela 5

Plony 4 zbóż w poszczególnych województwach w latach 1954—1962
(całe rolnictwo)

Województwa	Średni plon w latach 1954—62	Współczynnik kierunkowy trendu	Średnie odchy- lenie od trendu	Współczynnik zmienności	Plon 1962 r.			Odchylenie plonu rzeczy- wistego		Wskaźnik wzrostu plonów 1962 w % 1961
					rzeczywisty	teoretyczny wg trendu	teoretyczny wg trendu minus śr. odch.	od trendu	od trendu minus śr. odchylenie	
Wrocław	17,5	1,00	0,89	4,5	21,5	21,5	20,7	0,0	0,8	101,4
Opole	19,1	0,96	0,66	3,4	23,2	23,1	22,4	0,1	0,8	105,0
Bydgoszcz	17,2	0,83	0,81	4,7	20,6	20,4	19,6	0,2	1,0	101,0
Zielona Góra	14,6	0,77	1,32	9,1	18,4	17,8	16,5	0,6	1,9	107,6
Poznań	17,0	0,67	0,80	4,7	20,2	19,8	19,0	0,4	1,2	104,7
Katowice	16,5	0,67	0,57	3,4	18,8	19,3	18,7	—0,5	0,1	96,9
Szczecin	14,4	0,66	1,09	7,6	16,9	17,2	16,1	—0,3	0,8	106,3
Gdańsk	14,3	0,62	0,76	5,3	15,9	16,7	15,9	—0,8	0,0	92,4
Rzeszów	14,4	0,58	0,93	6,5	15,0	16,8	15,9	—1,8	—0,9	83,3
Koszalin	12,8	0,56	0,58	4,5	14,5	15,2	14,6	—0,7	—0,1	96,7
Łódź	15,3	0,55	1,05	6,8	15,9	17,3	16,3	—1,4	—0,4	87,8
Olsztyn	13,5	0,44	0,72	5,4	14,4	15,1	14,4	—0,7	0,0	90,0
Kraków	15,0	0,38	0,90	6,0	15,2	16,6	15,7	—1,4	—0,5	84,4
Kielce	14,4	0,34	1,03	7,2	13,8	15,6	14,6	—1,8	—0,8	80,2
Lublin	14,7	0,33	1,42	9,6	13,3	15,9	14,5	—2,6	—1,2	72,3
Białystok	12,5	0,25	0,97	7,8	12,0	13,3	12,3	—1,3	—0,3	78,4
Warszawa	14,7	0,10	1,48	10,1	12,4	15,1	13,6	—2,7	—1,2	71,7

Terytoralnie zróżnicowanie plonów w 1962 r. było zupełnie odmienne niż w roku 1961. Świadczy o tym wysoka ujemna wartość współczynnika korelacji przyrostu plonów 4 zbóż w 1962 r. w stosunku do 1961 r. z przyrostami plonów w 1961 w stosunku do 1960 r. w poszczególnych województwach ($r = -0,83$). W województwach południowo-wschodnich i centralnych, w których w roku 1961 wystąpiły największe przyrosty plonów, w roku 1962 miał miejsce największy ich spadek. Wykres 2 ilustruje tendencję rozwojową (trendy) plonów 4 zbóż za lata 1954—1962¹. Wyróżnić można 5 grup województw o różnej sile wzrostu plonów.

Pierwszą grupę o najsilniejszej tendencji wzrostowej plonów 4 zbóż — od 55 do 60%, przy przeciętnym rocznym tempie wzrostu plonów 7,0% — stanowią województwa południowo-zachodnie (opolskie, wroc-

¹ Włączenie roku 1962 do badanego uprzednio okresu 1954—61 nie wpłynęło w istotniejszy sposób na zmianę wysokości średnich plonów 4 zbóż w poszczególnych województwach. Natomiast wpłynęło w większym stopniu na obniżenie współczynnika kierunkowego trendu w województwach o większym spadku plonów w ostatnim roku, a więc w województwach południowo-wschodnich i centralnych.

ławskie i zielonogórskie). Do grupy drugiej, o sile wzrostu od 45 do 50%, przy przeciętnym rocznym tempie wzrostu 5,8%, wchodzi województwa szczecińskie, koszalińskie, bydgoskie.

Grupa trzecia charakteryzuje się 5,0% rocznym tempem przyrostu plonów. Zaliczamy tu województwa: katowickie, gdańskie, rzeszowskie

Tabela 6

Plony pszenicy w poszczególnych województwach w latach 1954—1962
(całe rolnictwo)

Województwa	Średni plon w latach 1954—1962	Współczynnik kierunkowy trendu	Średnie odchy- lenie od trendu	Współczynnik zmienności	Plon 1962 r.			Odchylenie plonu rze- czywistego		Wskaźnik wzrostu plonów 1962 w % 1961
					rzeczywisty	teoretyczny wg trendu	teoretyczny wg trendu minus sr. odchylenie	od trendu	od trendu minus średnie odchylenie	
Wrocław	18,6	1,15	0,87	4,7	23,1	23,0	22,2	0,1	0,9	100,9
Bydgoszcz	18,7	1,09	1,71	9,2	24,3	23,1	22,6	1,2	1,7	111,5
Opole	20,3	1,04	1,06	5,2	25,0	24,3	23,9	0,7	1,1	102,9
Gdańsk	17,4	1,02	1,71	9,8	20,4	21,4	18,7	-1,0	1,7	93,2
Poznań	18,4	0,96	1,58	8,6	23,3	22,4	21,7	0,9	1,6	111,0
Zielona Góra	15,7	0,94	1,77	11,3	19,9	19,3	18,1	0,6	1,8	104,2
Szczecin	14,6	0,77	1,50	10,3	17,6	17,8	16,1	-0,2	1,5	108,0
Rzeszów	14,9	0,73	1,24	8,3	17,2	17,7	16,0	-0,5	1,2	90,5
Łódź	16,6	0,72	1,20	7,2	18,6	19,4	17,4	-0,8	1,2	95,4
Katowice	17,5	0,70	1,17	6,7	21,0	20,3	19,8	0,7	1,2	101,4
Kielce	15,6	0,58	0,85	5,5	17,0	18,0	16,2	-1,0	0,8	89,5
Lublin	16,0	0,56	1,61	10,0	17,9	18,4	16,3	-0,5	1,6	90,4
Kraków	16,0	0,51	1,06	6,6	17,2	18,0	16,1	-0,8	1,1	88,2
Koszalin	12,6	0,44	0,59	4,6	14,8	14,2	14,2	0,6	0,6	108,0
Olsztyn	13,3	0,36	0,96	7,2	14,8	14,9	13,8	-0,1	1,0	96,1
Warszawa	15,3	0,35	1,17	7,7	15,8	16,5	14,6	-0,7	1,2	88,8
Białystok	12,4	0,30	0,98	7,9	13,6	13,6	12,6	0,0	1,0	92,5

i poznańskie. W grupie czwartej, do której wchodzi województwa łódzkie, olsztyńskie i krakowskie, tempo przyrostu wynosi 3,4% i w grupie piątej, w województwach kieleckim, lubelskim, białostockim i warszawskim średnie roczne tempo wzrostu wynosi 1,7%.

Najsilniej zatem wzrosły plony w badanym okresie na terenach ziem zachodnich. Ten duży wzrost plonów w tych terenach jest niewątpliwie w głównej mierze wynikiem ustabilizowania się sytuacji gospodarczej oraz radykalnej poprawy gospodarki PGR na tych terenach.

Nastąpiło poważne zwiększenie siły związku korelacyjnego między wysokością średniego plonu a wartością współczynnika kierunkowego trendu w poszczególnych województwach. Współczynnik korelacji wskaźników kierunkowych trendów za lata 1954—1962 wynosił 0,70. Wska-

zuje to, że dysproporcje międzywojewódzkie w poziomie wysokości plonów zbóż nie mają tendencji do zanikania, a wręcz odwrotnie, zarysowuje się tendencja do ich pogłębiania.

Rok 1962 spowodował dalsze zwiększenie wahliwości plonów w województwach południowo-wschodnich i centralnych, w których współczynniki zmienności plonowania były już i tak najwyższe. Nadzwyczajny wzrost plonów w 1961 r. w tych województwach, spowodowany pomyślnym układem warunków klimatycznych, oraz głęboki ich spadek w mniej sprzyjających warunkach roku 1962, wskazuje na konieczność uregulowania stosunków wodnych i zwiększenia nawożenia mineralnego jako podstawowych czynników wzrostu plonów zbóż w tej części kraju.

Współczynniki kierunkowe trendów pszenicy są prawie we wszystkich województwach nieznacznie wyższe od analogicznych wskaźników dla 4 zbóż razem. O ile współczynniki te dla 4 zbóż wahają się w granicach od 0,10 do 1,00, to dla pszenicy przyjmują wartości od 0,30 do 1,15 (tab. 6).

Plony pszenicy osiągnięte w 1962 r. są w dziesięciu województwach niższe od wartości wynikającej z trendu. Jednak odchylenie plonów rzeczywistych od trendu było poważnie mniejsze niż w 4 zbożach i w żadnym z województw nie przekroczyło odchylenia przeciętnego za badany okres.

Plony ziemniaków

W stosunku do wartości wynikającej z trendu faktyczny plon ziemniaków w 1962 r. był niższy o 9 q, czyli o 6,5%. Jest to więc tylko nieznacznie większe ujemne odchylenie niż w zbożach (5,9%). Plony ziemniaków w 1962 r. w całym rolnictwie utrzymały się na poziomie średniej za ostatnie 9 lat, wynoszącej 131 q, i są o 2 q niższe niż w roku 1960. Jeśli się pominie nadzwyczajny poziom plonów w 1961 r. to trzeba stwierdzić, że plony ziemniaka cechuje w ostatnim 10-leciu pełna stagnacja. Współczynnik kierunkowy trendu plonów ziemniaka wynosi 2 q. Średni roczny przyrost plonów zbóż wynosił w badanym okresie 3,5% a ziemniaków 1,4%. Ostatnie dwa lata spowodowały poważne zwiększenie współczynnika zmienności plonów ziemniaków (do 13,4%).

Jedynie w gospodarstwach państwowych i spółdzielczych plony ziemniaka wykazują w badanych latach pewną, choć powolną, tendencję wzrostową niwelującą w określonym stopniu ujemną wymowę niższego poziomu absolutnego tych plonów. Wartość współczynnika kierunkowego trendu jest w tych sektorach ponad dwukrotnie większa niż w gospodarstwach indywidualnych. Plony ziemniaka w spółdzielniach produkcyjnych osiągnęły w 1962 r. poziom wyższy o 1 q w stosunku do poziomu plonów gospodarstw indywidualnych. Przekroczyły one nieznacznie również poziom wynikający z trendu.

Gospodarstwa państwowe mają nadal najniższe plony ziemniaków spośród wszystkich sektorów rolnictwa, ale różnica ta stale się zmniejsza. Plony ziemniaków w PGR w 1962 r. były tylko o 2 q niższe niż w 1961 r. Stosunkowo słabszy spadek plonów ziemniaka w 1962 r. w gospodarstwach państwowych niż w indywidualnych był niewątpliwie skutkiem bardziej sprzyjającego dla PGR terytorialnego zróżnicowania

Tabela 7

Plony ziemniaków w poszczególnych sektorach rolnictwa

Wyszczególnienie	Całe rolni- ctwo	Gospo- darstwa indywi- dualne	PGR	Spół- dzielnie produk- cyjne
Średni plon w latach 1954—62	131	132	106	109
Współczynnik kierunkowy trendu	2	2,1	4,6	4,5
Średnie odchylenie od trendu	13,4	13,9	7,3	12,6
Współczynnik zmienności	10,2	10,5	6,9	11,6
Plon 1962 r.:				
rzeczywisty	130	130	121	131
teoretyczny wg trendu	139	140	126	129
Plon teoretyczny wg trendu mi- nus średnie odchylenie	126	126	119	117
Odchylenie plonu rzeczywistego 1962:				
od trendu	—9	—10	—5	+2
od trendu pomniejszonego o średnie odchylenie	+4	+4	+2	+14

warunków atmosferycznych. Ten nierównomierny rozkład warunków klimatycznych — zresztą odwrotny niż w roku ubiegłym — spowodował, że i w tym roku wystąpiło duże zróżnicowanie międzywojewódzkie plonów ziemniaka, odwrotnie jednak rozłożone niż w roku ubiegłym. Współczynnik korelacji przyrostów plonów ziemniaka w 1962 r. w stosunku do 1961 r. z analogicznymi przyrostami w roku 1961 do 1960 w poszczególnych województwach przyjmuje wysoką wartość ujemną i wynosi — 0,81. Najsilniejszy spadek plonów ziemniaka wystąpił w województwach: warszawskim, białostockim, kieleckim, lubelskim, krakowskim, rzeszowskim i koszalińskim (tabela 8). Średni spadek plonów ziemniaka odnotować należy w województwie opolskim, katowickim, olsztyńskim i gdańskim. Stosunkowo słaby spadek plonów wystąpił w województwie wrocławskim, szczecińskim i łódzkim, natomiast wzrost plonów ziemniaka miał miejsce w województwie poznańskim, bydgoskim i zielonogórskim.

Wystąpienie dużej zbieżności terytorialnego zróżnicowania plonów zbóż i ziemniaków potwierdza wysoka wartość współczynnika korelacji (korelowano wskaźniki dynamiki plonów 4 zbóż i ziemniaków w 1962 r. w stosunku do 1961 r. w poszczególnych województwach), która wynosi 0,77.

W przeciwieństwie do zbóż, w ziemniakach nie ma współzależności tendencji wzrostowej z wysokością średnich plonów¹.

W ziemniakach, podobnie jak w przypadku zbóż, utrzymuje się nadal współzależność wysokości plonów i ich wahliwości. Współczynnik korelacji średnich plonów ziemniaków w poszczególnych województwach z wartością współczynnika zmienności wynosi —0,50.

¹ Wyjaśnienie tego zjawiska zawarte jest w ubiegłorocznej analizie. Produkcja rolna i rynek. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej. Dodatek do nr 4/1962 s. 22—23.

Tabela 8

Plony ziemniaków w latach 1954—1962
(całe rolnictwo)

Województwa	Średni plon w latach 1954—1962	Współczynnik kierunkowy	Średnie odchy- lenie od trendu	Współczynnik zmienności	Plon w 1962 r.			Odchylenie plonu rze- czywistego	
					rzeczywisty	teoretyczny wg trendu	teoretyczny wg trendu minus śr. odchylenie	od trendu	od trendu minus śr. odchylenie
Wrocław	134	5,6	14,47	10,8	154	158	144	—4	10
Koszalin	125	4,9	13,32	10,6	130	145	132	—15	—2
Szczecin	129	4,8	12,68	9,8	148	149	136	—1	12
Zielona Góra	126	4,7	12,20	9,7	155	146	134	9	21
Katowice	123	4,7	18,89	15,4	133	143	124	—10	9
Olsztyn	129	4,7	18,83	14,6	143	149	130	—6	13
Opole	145	4,4	19,62	13,5	148	161	141	—13	7
Gdańsk	120	3,7	13,40	11,2	128	136	123	—8	5
Białystok	132	3,6	16,23	12,3	123	148	132	—25	—9
Rzeszów	125	2,9	29,27	23,4	116	137	108	—21	8
Bydgoszcz	135	2,8	14,13	10,5	151	147	133	4	18
Poznań	132	2,6	12,26	9,3	149	144	132	5	17
Lublin	145	1,2	15,33	10,6	131	149	134	—18	—3
Łódź	135	0,8	12,45	9,2	138	139	127	—1	11
Warszawa	134	0,6	16,10	12,0	112	138	122	—26	—10
Kraków	115	—0,2	26,88	23,4	84	114	87	—27	0
Kielce	122	—1,1	19,24	15,8	95	118	99	—23	—4

Plony buraków cukrowych

W skali całej gospodarki plony buraków cukrowych były w 1962 r. w stosunku do roku poprzedniego niższe o 13,5%. Jest to więc spadek głębszy niż w zbożach (10,6%), ale mniejszy niż w ziemniakach (18,7%). W stosunku jednak do wartości wynikającej z trendu dla roku 1962, jest to spadek nieco głębszy niż w zbożach i ziemniakach. Ujemne odchylenie plonów 4 zbóż od trendu wyniosło 5,9%, ziemniaków 6,5%, a buraków cukrowych 6,7%. Choć jest to znaczny spadek, to jednak w związku z dużą wahliwością plonów buraków (średnie odchylenie od trendu za okres 1954—1962 wynosi 13,1%) nie jest on tak zaskakujący jak w plonach zbóż (współczynnik zmienności za ten sam okres wynosi 4,5%). Odchylenie plonów buraków mieści się w granicach średniego odchylenia i nie może być uznane za nadzwyczajne.

Wprawdzie plony buraka są nadal najwyższe w gospodarstwach indywidualnych, niemniej cechuje je wolniejsza tendencja wzrostowa niż w całym rolnictwie, zwłaszcza w spółdzielniach produkcyjnych. Różnice w wysokości plonów buraka cukrowego uzyskanych w 1962 r. w różnych

sektorach rolnictwa były znacznie mniejsze niż w latach poprzednich. Ponadto, o ile w gospodarstwach indywidualnych rzeczywiste plony w 1962 r. były znacznie niższe od wynikających z trendu, o tyle w sektorze uspołecznionym rzeczywiste plony przekroczyły poziom wynikający z trendu. Przyczynił się do tego niewątpliwie korzystniejszy terytorialnie, dla gospodarstw uspołecznionych rozkład warunków klimatycznych w ostatnim roku, analogicznie jak w przypadku zbóż i ziemniaków.

Tabela 9

Plony buraków cukrowych w poszczególnych sektorach rolnictwa

Wyszczególnienie	Całe rolnictwo	Gospodarstwa indywidualne	PGR	Spółdzielnie produkcyjne
Średni plon w latach 1954—1962	215	227	174	180
Współczynnik kierunkowy trendu	10	8	8	11
Średnie odchylenie od trendu	28,2	28,0	28,9	37,3
Współczynnik zmienności	13,1	12,3	16,6	20,7
Plon 1962 r.:				
rzeczywisty	232	243	208	233
teoretyczny wg trendu	255	259	206	224
Plon teoretyczny wg trendu minus średnie odchylenie	227	231	177	187
Odchylenie plonu rzeczywistego 1962:				
od trendu	—17	—16	+2	+9
od trendu pomniejszonego				
o średnie odchylenie	+11	+12	+31	+46

W poszczególnych województwach w dalszym ciągu utrzymuje się dość duże zróżnicowanie plonów buraków cukrowych. W roku 1962 urodzaj buraków kształtował się w przekroju wojewódzkim odmiennie niż w roku 1961, chociaż nie tak krańcowo przeciwstawnie jak miało to miejsce w przypadku zbóż i ziemniaków. Współczynnik korelacji przyrostów plonów buraków w 1962 r. w stosunku do 1961 r. z przyrostami tychże plonów w 1961 r. w stosunku do 1960 r. w poszczególnych województwach wyniósł — 0,56 (podczas gdy w 4 zbożach — 0,83, a w ziemniakach — 0,81). Największy spadek plonów buraków, podobnie zresztą jak i plonów zbóż i ziemniaków miał miejsce w województwach południowo-wschodnich i centralnych (krakowskie, białostockie, warszawskie i łódzkie).

We wszystkich województwach, z wyjątkiem olsztyńskiego, plony rzeczywiste były w 1962 r. niższe od poziomu wynikającego z trendu. Jednakże wartość odchylenia od trendu jest bardzo różna w poszczególnych województwach. O ile w grupie województw środkowo-zachodnich odchylenie jest nieznaczne, to w sześciu województwach, głównie południowo-wschodnich i centralnych, jest ono bardzo duże i znacznie przekracza poziom średniego odchylenia za lata 1954—1962. Współczyn-

nik kierunkowy trendu plonów buraków w poszczególnych województwach nie ujawnia związku z poziomem średnich plonów. Podobnie brak jest zależności między wartością współczynnika zmienności plonów i średnim plonem buraka w poszczególnych województwach. Występuje natomiast pewna zbieżność terytorialnego zróżnicowania poziomu plonów buraków zarówno z plonami 4 zbóż ($r = 0,55$) jak i ziemniaków ($r = 0,55$). Wartość współczynnika korelacji wskaźników kierunkowych trendów plonów buraków i ziemniaków w poszczególnych województwach dla lat 1954—1962 wynosiła 0,37. Analogiczny wskaźnik korelacji współczynników kierunkowych plonów buraków i plonów 4 zbóż wynosi 0,27.

Tabela 10

Plony buraków cukrowych w latach 1954—1962
(całe rolnictwo)

Województwa	Średni plon w latach 1954—1962	Współczynnik kierunkowy trendu	Średnie odchy- lenie od trendu	Współczynnik zmienności	Plon w 1962 r.			Odchylenie plonu rze- czywistego	
					rzeczywisty	teoretyczny wg trendu	teoretyczny wg trendu minus śr. odch.	od trendu	od trendu minus śr. odchylenie
Białystok	186	15,90	26,41	14,2	201	250	223,6	—46	—22,6
Wrocław	212	14,66	43,20	20,4	253	272	228,8	—19	24,2
Szczecin	196	13,50	30,54	15,6	236	252	221,5	—16	14,5
Rzeszów	213	12,10	27,14	12,7	234	261	233,9	—27	0,1
Zielona Góra	205	12,00	32,60	15,9	252	253	220,4	—1	31,6
Opole	238	11,06	35,05	14,7	243	282	246,9	—39	—3,9
Lublin	243	10,95	17,75	7,3	272	287	269,3	—15	2,7
Poznań	221	9,62	45,45	20,6	260	261	215,6	—1	44,4
Kielce	219	8,85	20,01	9,1	222	255	235,0	—33	—13,0
Kraków	208	8,18	27,19	13,1	207	240	212,8	—33	—5,8
Olsztyn	171	7,83	17,97	10,5	207	203	185,0	4	22,0
Bydgoszcz	212	7,63	43,27	20,4	241	244	200,7	—3	40,3
Koszalin	158	7,10	19,21	12,2	182	186	166,8	—4	15,2
Katowice	182	6,00	28,09	15,4	200	206	177,9	—6	22,1
Łódź	221	5,00	30,05	13,6	208	241	211,0	—33	—3,0
Gdańsk	198	4,72	17,90	9,0	217	218	200,1	—1	16,9
Warszawa	223	3,40	26,14	11,7	194	235	208,9	—41	—14,9

Zmiany w powierzchni i strukturze zasiewów

Ogólna powierzchnia zasiewów w 1962 r. (w całym rolnictwie) uległa w porównaniu do roku ubiegłego zmniejszeniu o ponad 88 tys. ha, czyli o 0,6% na skutek zmniejszenia gruntów ornych o 109,5 tys. ha. W roku 1962 nastąpiły przesunięcia w strukturze użytków, w wyniku

których wzrosła powierzchnia łąk (o 30,1 tys. ha) pastwisk (o 21,9 tys. ha) i sadów (o 7,1 tys. ha) oraz lasów (o 35,6 tys. ha) i gruntów pozostałych (o 14,8 tys. ha).

Zmiany w powierzchni zasiewów w porównaniu z rokiem ubiegłym wskazują na dalsze rozwijanie się procesu intensyfikacji struktury zasiewów.

Poważnemu zmniejszeniu uległa powierzchnia zasiewów zbóż (o 263 tys. ha, czyli o 2,9%) a wydatnie zwiększył się obszar roślin przemysłowych (o prawie 105 tys. ha, czyli o 13,1%) i ziemniaków (o 84 tys. ha, czyli o 3,0%). Poważny spadek powierzchni zbóż spowodował, że ich udział w strukturze zasiewów zmalał z 58,4% w 1961 do 56,9% w roku 1962. Spadek ten objął wszystkie zboża nawet pszenicę, dla której wzrostu polityka gospodarcza zastosowała specjalne bodźce.

Spadek powierzchni pszenicy jest jednak stosunkowo nieznaczny (8,8 tys. ha, czyli 0,6%). Jest to najniższy spadek wśród wszystkich rodzajów zbóż i odpowiada ściśle ogólnemu zmniejszeniu ogólnej powierzchni zasiewów. W związku z tym udział pszenicy w ogólnej strukturze zasiewów utrzymał się na tym samym poziomie co i w roku ubiegłym (8,1%), a jej udział w zasiewach zbóż wzrósł o 0,3%.

Najgłębszy spadek powierzchni zasianej wystąpił w życie (183 tys. ha, a więc 3,7%). Znalazło to wyraz w zmniejszeniu się udziału żyta w strukturze zasiewów z 31,9% w 1961 r. do 30,8% w 1962 r. Zmalała również powierzchnia jęczmienia (o 2,3%). W gospodarstwach indywidualnych spadek powierzchni zasiewów jęczmienia (96,0%) był jednak silniejszy niż żyta (96,5%). Spadek powierzchni owsa był nieznaczny (1,1%). Zmiany w strukturze zasiewów zbóż w 1962 r. są sprzeczne z intencją polityki gospodarczej w tym zakresie, która na pierwszy plan wysuwa redukcję obszaru owsa, z kolei zaś żyta przy zachowaniu zasiewów jęczmienia.

Zmniejszenie powierzchni zbóż i ich udziału w strukturze zasiewów miało miejsce we wszystkich sektorach, przy czym najsilniej wystąpiło w spółdzielniach produkcyjnych. Przebieg tych zmian w poszczególnych sektorach rolnictwa był zróżnicowany. W PGR i w spółdzielniach produkcyjnych powierzchnia pszenicy znacznie wzrosła, natomiast w gospodarstwach indywidualnych miał miejsce jej spadek. W PGR wystąpiło też poważne zwiększenie powierzchni jęczmienia. Zmniejszenie powierzchni owsa nastąpiło we wszystkich sektorach. Pokażny wzrost powierzchni ziemniaków miał miejsce w głównej mierze w gospodarstwach indywidualnych.

Silne rozszerzenie powierzchni upraw roślin przemysłowych (o 13,1%) wystąpiło przede wszystkim w gospodarstwach indywidualnych (o 16,5%). Na wzrost upraw przemysłowych składa się głównie (w 80%) wzrost powierzchni upraw rzepaku. W 1962 r. powierzchnia upraw rzepaku wzrosła w całym rolnictwie o 84,8 tys. ha, czyli o przeszło 50%, a w gospodarstwach indywidualnych o ponad 90%. Jest to niewątpliwie rezultat podniesienia cen rzepaku oraz opanowania przez gospodarstwa techniki walki chemicznej ze szkodnikami i chwastami, co powoduje poważny wzrost poziomu plonów, ich niezawodności, a tym samym i opłacalności roślin. Powierzchnia upraw buraka wzrosła tylko nie-

znacznie (o 10,2 tys. ha, czyli o 2,4%), z tym, że jest to wzrost jedynie w gospodarstwach indywidualnych; w PGR, zwłaszcza zaś w spółdzielniach produkcyjnych, nastąpił poważny spadek. Odnotować należy, że przyrost upraw buraka cukrowego w gospodarstwach indywidualnych jest znacznie mniejszy niż w latach ubiegłych, a tendencja wzrostowa ma wyraźnie charakter wygasający.

Zróżnicowanie międzywojewódzkie w powierzchni zasiewów

Największe zmniejszenie powierzchni zasiewów zbóż ma miejsce w województwach ziem zachodnich i północnych o dużym udziale gospodarstw PGR, w których udział zbóż w strukturze zasiewów jest od dawna najniższy. W pozostałych województwach zmniejszenie powierzchni zbóż jest znacznie mniejsze, choć nastąpiło we wszystkich województwach. W wyniku tego pogłębia się jeszcze bardziej i tak duże zróżnicowanie udziału zbożowych w strukturze zasiewów między poszczególnymi województwami.

Wzrost powierzchni pszenicy skoncentrował się wyraźnie w kilku województwach, w części województw nie zaszły na tym odcinku żadne zmiany, w dziewięciu województwach nastąpił spadek. Największy przyrost powierzchni pszenicy wystąpił w woj. gdańskim (o 15,2%) i katowickim (o 5,0%). Daje się stwierdzić bardzo silny ujemny związek między wzrostem powierzchni pszenicy w poszczególnych województwach a udziałem jej w strukturze zasiewów w roku ubiegłym ($r = -0,97$). Gdyby ta tendencja miała się utrzymać oznaczałaby ona wyraźny proces wkraczania pszenicy do nowych rejonów. Wzrost powierzchni upraw przemysłowych wystąpił bez wyjątku we wszystkich województwach, wskaźnik wzrostu jest jednak poważnie zróżnicowany (od 1% w woj. szczecińskim do 46,0% w woj. katowickim). Daje się stwierdzić wyraźną prawidłowość większego wzrostu powierzchni roślin przemysłowych w województwach, w których dotychczas udział przemysłowych w strukturze zasiewów był mniejszy. Współczynnik korelacji obliczony na podstawie tych dwóch szeregów wynosi $-0,52$. Gdyby z kolei i ta tendencja miała mieć bardziej trwały charakter, oznaczałaby ona pożądaną proces wyrównywania stopnia nasycenia poszczególnych rejonów uprawą roślin przemysłowych. Największe przyrosty powierzchni przemysłowych w stosunku do roku ubiegłego mają miejsce w woj. katowickim (o 46,0%), opolskim (21,4%), rzeszowskim (21,6%) oraz łódzkim (29,1%), najmniejsze natomiast w woj. szczecińskim (1,0%) i zielonogórskim (o 7,1%). W bieżącym roku zaszły dość istotne zmiany w zasiewach buraków cukrowych w przekroju terytorialnym. Rozpiętości zmian w poszczególnych województwach wahają się w granicach od -25 do $+15,7\%$. Dynamika powierzchni zasiewów buraków cukrowych wykazuje brak korelacji z dotychczasowym udziałem tej rośliny w strukturze zasiewów ($r = 0,12$). Zwiększenie bowiem obszaru buraków nastąpiło zarówno w województwach, w których dotychczas udział ich w strukturze zasiewów był bardzo niski (woj. białostockie, rzeszowskie, krakowskie, kieleckie), jak i w województwach, w których dotychczasowy ich udział w strukturze zasiewów

Tabela 11
Zmiany w powierzchni zasiewów w poszczególnych sektorach rolnictwa w 1962 r.

Wyszczególnienie	Ogólna powierz- chnia zasiewów	Zbożo- we	4 zboża	Psze- nica	Żyto	Jęcz- mień	Owies	Ziem- niaki	Przemy- słowe	Buraki cukrowe	Rzepak
Zmiany w tys. ha											
Całe rolnictwo	-88,4	-263,1	-226,9	-8,8	-183,0	-16,7	-18,4	+84,1	+104,9	+10,2	+84,8
Gospodarstwa indy- widualne	-115,4	-251,2	-215,5	-33,0	-155,4	-20,8	-6,3	+86,6	+103,2	+15,1	+77,0
Spółdzielnie produk- cyjne wraz z dział- kami	-18,8	-13,6	-12,4	+0,4	-9,3	-9,3	-1,2	-2,3	+0,8	-1,6	+1,9
PGR	+34,1	-4,5	-4,6	+22,5	-20,4	+4,3	-11,0	+5,1	-1,4	-4,1	+4,8
Wskaźnik (1961 r. = 100)											
Całe rolnictwo	99,4	97,1	97,4	99,4	96,3	97,5	98,9	103,0	113,1	102,4	151,5
Gospodarstwa indy- widualne	99,1	96,9	97,2	97,2	96,6	96,1	99,6	103,3	116,5	104,4	192,4
Spółdzielnie produk- cyjne wraz z dział- kami	90,3	86,5	98,0	102,2	80,1	92,0	85,5	87,1	104,3	83,5	134,5
PGR	101,9	96,1	99,4	111,4	93,6	103,3	91,8	102,8	99,0	93,4	106,4

był wysoki (opolskie, wrocławskie i poznańskie). W szeregu województw, szczególnie północno-zachodnich, nastąpiło pokaźne zwiększenie powierzchni zasadzonej ziemniakami, przy jednoczesnym ograniczeniu zasiewów buraka cukrowego. Taka tendencja wydaje się słuszna, gdyż w tych województwach są korzystniejsze warunki do uprawy ziemniaków niż buraków (lżejsze gleby, stosunkowo niskie zasoby siły roboczej). Powierzchnia zasiewów ziemniaka wyraźnie nie poddaje się planowym założeniom jej zmniejszenia. Duży jej wzrost w 1962 r. może być w jakimś stopniu reakcją gospodarstw na niezwykle pomyślne plony ziemniaków w poprzednim roku. Współczynnik korelacji ($r = -0,67$) wskazuje, że wzrost powierzchni ziemniaków w roku 1962 odbył się przede wszystkim w tych województwach, w których dotychczas udział ziemniaków w strukturze zasiewów był najniższy.

Mimo ogólnego spadku powierzchni roślin pastewnych w kilku województwach nastąpiło jej zwiększenie. Są to głównie województwa zachodnie i północne, w których jednocześnie nastąpiło zmniejszenie powierzchni zbóż. W tych województwach dotychczasowy udział pastewnych w strukturze zasiewów był i tak największy. Istnieje silna dodatnia korelacja wzrostu powierzchni roślin pastewnych w roku 1962 z dotychczasowym udziałem pastewnych w strukturze zasiewów ($r = 0,54$). Oznacza to, że wzrost powierzchni pastewnych nastąpił w tych województwach, w których udział pastewnych był i tak już największy. Zmiany te wystąpiły głównie w PGR.

Pogłowie zwierząt gospodarskich

Analiza dynamiki pogłowia zwierząt gospodarskich przeprowadzona na podstawie spisu czerwcowego 1962 r. wykazała w skali całego rolnictwa dalszy wzrost pogłowia bydła i trzody chlewnej oraz dalsze zmniejszenie pogłowia owiec i koni.

Największy przyrost w stosunku do poprzedniego roku osiągnęło pogłowie bydła (421,4 tys. szt., czyli 4,6%).

Przyrost pogłowia trzody chlewnej, który wyniósł zaledwie 1,4%, wobec 12,5% w 1960 r. i 6,6% w 1961 r., jest wyrazem kolejnego wyraźnego załamania silnej tendencji wzrostowej ostatnich lat, występującej okresowo w dynamice tej wahliwej gałęzi produkcji zwierzęcej.

W dalszym ciągu trwa nieprzerwanie wieloletnia tendencja spadkowa pogłowia owiec, które zmniejszyło się w ciągu 1962 r. o 7,0%. Zmniejszenie się stanu pogłowia owiec w ciągu 7 lat, tj. od 1956 r., wyniosło 992,2 tys. szt., co stanowi 23,4% ówczesnego pogłowia owiec. Na tle tej ogólnej tendencji spadkowej 7% spadek w ostatnim roku ma charakter rekordowy.

Pogłowie koni zmniejszyło się w 1962 r. o 2,7% w odniesieniu do 1961 r.; jest to z kolei trzeci rok, w którym utrzymuje się spadek, tym razem nieco większy i świadczący zdecydowanie o zapoczątkowaniu pożądaney tendencji spadkowej.

Bydło

Rozwój pogłowia bydła wykazuje największe nasilenie w PGR, gdzie przyrost w ciągu jednego roku wyniósł 18,5%; w tym samym czasie gospodarstwa indywidualne osiągnęły 3,2% przyrostu, natomiast w spółdzielniach produkcyjnych (łącznie z działkami) nastąpił spadek pogłowia o 3,8%.

Tabela 12

Pogłowia bydła według wieku i płci
Stan w czerwcu

Wyszczególnienie	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
tys. szt.								
Bydło ogółem	7 912	8 353	8 265	8 210	8 353	8 695	9 168	9 590
Poniżej 6 m-cy								
byczki	155	213	118	116	146	228	275	337
jałówki	999	1 124	835	803	915	956	1 078	1 066
Od 6 m-cy do 1 roku								
byczki	50	67	63	45	44	55	91	126
jałówki	596	594	664	589	570	613	710	738
1-letnie i starsze								
jałówki	553	643	710	641	575	874	974	1 105
byczki, buhaje, wolce	104	112	108	85	78	84	125	196
krowy	5 455	5 600	5 767	5 931	6 025	5 885	5 915	6 022

Wskaźnik łańcuchowy

Bydło ogółem	×	105,6	98,9	99,3	101,7	104,1	105,4	104,6
Poniżej 6 m-cy								
byczki	×	137,3	55,2	98,2	126,6	155,8	120,6	122,7
jałówki	×	112,5	74,3	96,1	114,0	104,5	112,8	98,9
Od 6 m-cy do 1 roku								
byczki	×	133,4	93,6	71,2	99,1	124,6	165,4	137,5
jałówki	×	99,7	111,8	88,7	96,7	107,6	115,7	103,9
1-letnie i starsze								
jałówki	×	116,3	110,5	90,3	89,7	151,9	111,4	113,5
byczki, buhaje, wolce	×	107,9	96,2	78,5	91,4	108,6	148,6	156,7
krowy	×	102,7	103,0	102,9	101,6	97,7	100,5	101,8

Struktura pogłowia wg wieku — bydło ogółem = 100

Poniżej 6 m-cy								
byczki	2,0	2,6	1,4	1,4	1,8	2,6	3,0	3,5
jałówki	12,6	13,5	10,1	9,8	11,0	11,0	11,8	11,1
Od 6 m-cy do 1 roku								
byczki	0,6	0,8	0,8	0,5	0,5	0,6	1,0	1,3
jałówki	7,5	7,1	8,0	7,2	6,8	7,1	7,7	7,7
1-letnie i starsze								
jałówki	7,0	7,7	8,6	7,8	6,9	10,0	10,6	11,5
byczki, buhaje, wolce	1,3	1,3	1,3	1,0	0,9	1,0	1,4	2,1
krowy	69,0	67,0	69,8	72,3	72,1	67,7	64,5	62,8

Przyrost pogłowia bydła w gospodarstwach państwowych wyniósł w 1962 r. 169,0 tys. szt. — co stanowi 40% ogólnego przyrostu bydła w kraju.

Dynamika rozwoju pogłowia bydła według rodzajów i wieku dla całego rolnictwa wskazuje na szybki wzrost pogłowia bydła młodego, przede wszystkim byczków, wołów i wolców, we wszystkich grupach wieku. W tej grupie przyrost waha się w granicach od 22,7 do 56,7%. Stosunkowo niewielki przyrost w grupie jałówek od 6 miesięcy do 1 roku; natomiast w grupie jałówek do 6 miesięcy daje się zauważyć nawet pewien spadek, będący prawdopodobnie wyrazem pewnego zakłócenia, jakie w długoletniej tendencji wzrostowej wywołał miniony rok. Ogólnie stan pogłowia jałówek do 1 roku kształtuje się na poziomie 1961 roku. Poważnie natomiast wzrosło pogłowie jałówek rocznych i starszych. Wzrost udziału starszej jałowizny w strukturze stada, a także szybki rozwój dynamiczny tej grupy bydła, jest wyrazem tendencji do ograniczenia uboju cieląt i przestawiania się na odchów sztuk większych przeznaczonych na ubój. Znajduje to potwierdzenie w skupie bydła rzeźnego, w którego strukturze wzrasta z roku na rok skup wolców i jałówek, maleje natomiast skup cieląt i młodzieży.

Pogłowie krów zwiększyło się w ciągu roku o 1,8%. Uzyskany wzrost pogłowia krów został osiągnięty, z jednej strony, drogą pewnego osłabienia procesu brakowania, z drugiej zaś — poprzez zwiększony odchów młodych krów będący wyrazem rozszerzonej reprodukcji stada.

Tabela 13

Brakowanie i odmładzanie stada w latach 1955—1962

Rok	Skup krów na rzeź	Stopa brakowania w %	Przeciętny teoretyczny okres użytkowania 1 krowy	Pogłowie jałówek przeklasowanych na krowy tys. szt.	Stosunek jałówek przeklasowanych do wybrakowanych krów w %
1955/56	272,1	4,99	20,0	417,0	153,3
1956/57	409,9	7,32	13,7	576,9	140,8
1957/58	399,6	6,93	14,4	564,4	141,2
1958/59	570,1	9,61	10,4	663,6	116,4
1959/60	615,2	10,21	9,8	475,0	77,2
1960/61	622,1	10,57	9,5	652,7	104,9
1961/62	585,7	9,90	10,1	692,8	118,3

Stopa brakowania krów wyraża procentowy stosunek skupu krów przeznaczonych na rzeź w danym roku gospodarczym do stanu krów na początku tegoż roku gospodarczego.

Okres użytkowania wysoko produktywnej krowy (o wysokiej mleczności) powinien wynosić 5—6 lat, natomiast mniej produktywnej 4—5 lat, czyli wiek krów w pierwszym przypadku powinien wahać się w granicach 8—9 lat, w drugim 7—8 lat.

Zakładając, że średni wiek krów przeznaczonych do brakowania powinien wynosić ± 8 lat, wypada stwierdzić, że przy racjonalnej gospodarce stopa brakowania krów powinna wynosić 12,5%. Przy takim założeniu stado krów utrzymywałoby się na niezmiennym poziomie. Nie można zatem stopy brakowania samej przez się, w oderwaniu od struktury wieku stada krów, traktować jako wskaźnika określającego racjonalność gospodarowania. W przypadku bowiem rozszerzonej reprodukcji stada i jego odmładzania stopa brakowania będzie się zmniejszać, jednakże będzie to zjawisko pozytywne. Natomiast zjawiskiem negatywnym będzie zmniejszenie się stopy brakowania powstałe w wyniku przetrzymywania w stadzie krów starych. Obliczyliśmy też wskaźnik, który można by nazwać przeciętnym teoretycznym okresem użytkowania krów. Jest on jak gdyby odwrotnością wskaźnika stopy brakowania. Wyraża hipotetyczny okres użytkowania krów przy założeniu, że stopa brakowania danego roku nie ulega zmianie.

W 1961/62 r. nastąpiło niewielkie osłabienie brakowania krów w porównaniu z dwoma poprzednimi latami, na co wskazuje zmniejszenie się stopy brakowania z 10,6% w 1960/61 r., do 9,9% w 1961/62 r. oraz przedłużenie przeciętnego okresu użytkowania krowy z 9,5 lat w 1960/61 roku do 10 lat w 1961/62 roku. Korzystniej za to, niż w dwu poprzednich latach, przedstawia się sytuacja jałówek pozostawionych na chów w 1961/62 roku. Zwiększył się stosunek liczby jałówek pozostawionych na chów do liczby wybrakowanych krów osiągając w 1961/62 r. 118,3%, gdy np. w 1959/60 r. wynosił on zaledwie 77,2%. Wskaźnik ten jest dostatecznie wysoki, aby umożliwić rozszerzoną reprodukcję stada krów (rozszerzoną reprodukcję możemy uzyskać przy wskaźniku ponad 100%).

Wzrost pogłowia bydła w 1962 roku w stosunku do 1961 r. nastąpił we wszystkich województwach z wyjątkiem woj. kieleckiego i rzeszowskiego (tab. 14).

Tabela 14

Rozwój pogłowia bydła według województw w 1962 r.

Województwa	1962 w % 1961	Województwa	1962 w % 1961
Białystok	112,4	Kraków	104,5
Olsztyn	109,4	Poznań	104,2
Bydgoszcz	108,0	Opole	103,5
Koszalin	106,1	Katowice	103,5
Gdańsk	106,0	Warszawa	103,4
Wrocław	106,0	Szczecin	103,4
Lublin	105,1	Łódź	102,6
Zielona Góra	104,6	Rzeszów	99,9
		Kielce	99,4

Największy rozwój pogłowia bydła wykazują nadal, podobnie jak w poprzednich latach, województwa północne z wyjątkiem woj. szczecińskiego (tab. 15).

Tabela 15

Średnioroczne tempo wzrostu pogłowia bydła
(według trendów za lata 1951—1962)

Województwa	Średnioroczne tempo wzrostu
Polska	2,8
Olsztyn	7,3
Koszalin — Szczecin	6,2
Wrocław — Opole	5,4
Zielona Góra	5,1
Gdańsk	4,9
Białystok	3,8
Lublin	2,7
Bydgoszcz — Poznań	2,2
Warszawa	1,7
Łódź	1,6
Kielce — Kraków — Rzeszów	1,4
Katowice	0,9

Na tle długookresowej tendencji rozwojowej pogłowia bydła rok 1962 wykazuje wzmożone tempo wzrostu, o czym świadczy we wszystkich województwach dodatnie odchylenie od trendu.

Najszybsze tempo wzrostu osiąga grupa województw północnych oraz południowo-zachodnich, najwolniejsze natomiast grupa województw południowych. Najbliżej przeciętnej krajowej skupiają się województwa centralne. O sile zróżnicowania międzywojewódzkiego tempa rozwoju bydła świadczy fakt, że średnioroczne tempo wzrostu w grupie województw północnych (Olsztyn, Koszalin—Szczecin) jest prawie 5-krotnie szybsze od tempa wzrostu w grupie województw południowych (Kielce—Kraków—Rzeszów).

W 1962 r. na czoło województw charakteryzujących się najbardziej dynamiczną siłą rozwoju w stosunku do długookresowej tendencji wysuwają się Olsztyn, Wrocław—Opole oraz Poznań—Bydgoszcz.

W województwach o silnej dynamice rozwojowej udział krów nie przekracza 50—60%, a udział jałówek strasznych waha się w granicach 11,5—14,5%. Natomiast w województwach, w których udział krów w strukturze stada zawierał się w granicach 65—75%, a jałówek (jednorocznych i starszych) wynosił 8—11%, występuje najwolniejsze tempo wzrostu. Do tej grupy zaliczają się województwa południowe i centralne (tab. 16).

Wskaźniki te świadczą jednocześnie o terytorialnych różnicach w kierunku rozwoju hodowli. Rejony o dużym odsetku bydła młodego nastawione są w pierwszym rzędzie na rozwój hodowli bydła rzeźnego. Znajduje to potwierdzenie w danych o skupie, które w tych rejonach wykazują wzmożoną podaż jałówek i wolców na rzeź. Wzrasta także udział tej grupy bydła w ogólnym skupie przy jednoczesnym zmniejszeniu udziału skupu cieląt.

Tabela 16

Struktura pogłowia bydła ^a w czerwcu 1962 r.
(bydło ogółem = 100)

Województwa	Bydło ogółem tys. szt.	Poniżej 6 m-cy		Od 6 m-cy do 1 roku		1-letnie i starsze		
		byczki	jałówki	byczki	jałówki	jałówki	byczki, buhaje, woły, wolce	krowy
Polska	9 589,5	3,5	11,3	1,3	7,7	11,5	2,1	62,8
Warszawa	862,2	2,4	9,6	0,9	7,0	9,1	0,9	70,1
Bydgoszcz	599,7	4,6	12,8	1,3	7,8	11,6	1,7	60,2
Poznań	922,5	3,5	11,8	1,3	9,4	14,3	1,4	58,3
Łódź	610,5	2,6	10,8	0,6	7,5	9,3	0,8	68,4
Kielce	659,3	2,2	9,4	0,5	7,5	9,9	0,8	69,7
Lublin	831,9	3,0	9,5	1,3	7,8	10,9	1,8	65,7
Białystok	590,2	4,5	11,0	1,7	6,6	13,0	4,1	59,1
Olsztyn	548,1	6,6	14,6	2,3	7,8	14,2	4,2	50,3
Gdańsk	292,3	5,0	13,6	1,8	8,1	13,3	3,0	55,2
Koszalin	342,6	6,8	14,3	2,4	8,1	14,3	3,5	50,6
Szczecin	275,0	5,6	12,8	2,4	8,1	14,1	4,7	52,3
Zielona Góra	298,8	4,0	12,7	1,8	8,3	14,4	2,2	56,6
Wrocław	649,2	4,4	13,4	2,4	9,0	13,4	3,9	53,5
Opole	365,0	3,8	12,9	1,6	8,9	13,1	2,3	57,4
Katowice	284,3	2,0	9,2	0,5	5,8	8,9	0,9	72,7
Kraków	731,0	1,5	8,0	0,4	6,0	7,9	0,9	75,3
Rzeszów	726,9	2,1	9,1	0,7	7,2	9,6	1,4	69,0

^a Całe rolnictwo.

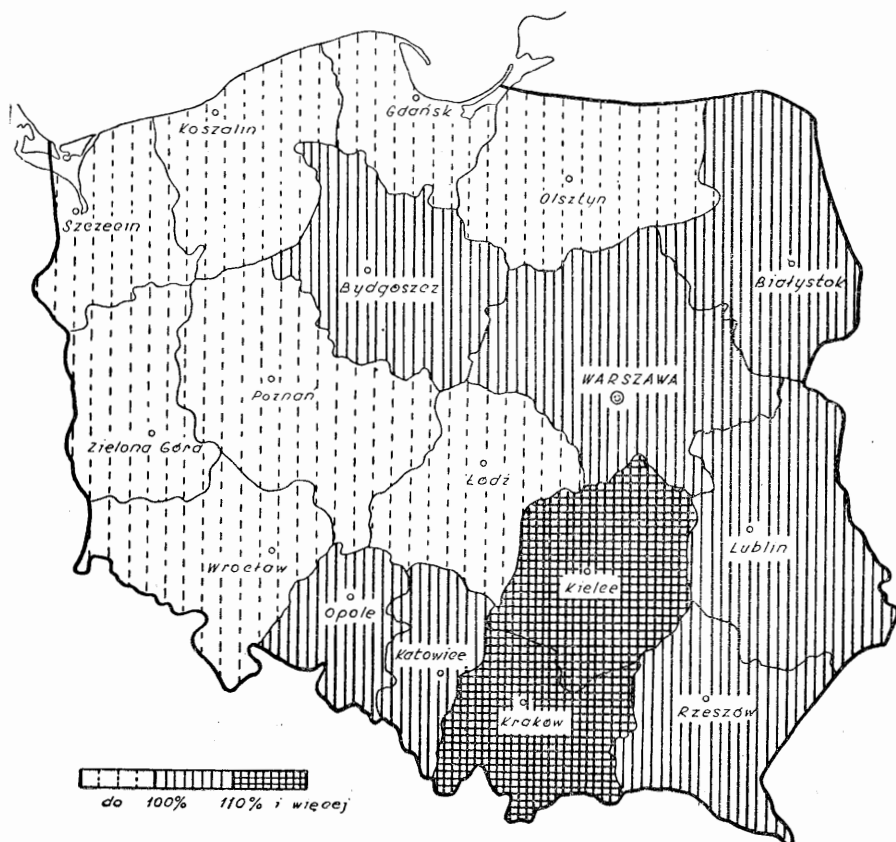
Trzoda chlewna

Spis czerwcowy 1962 roku wykazał zahamowanie tendencji rozwojowej pogłowia trzody chlewnej. Przyrost pogłowia wyniósł 188,5 tys. sztuk, co przewyższa o 1,4% stan pogłowia z czerwca 1961 roku. Wzrost ten odnosi się tylko do gospodarki indywidualnej. Pogłowie trzody w PGR oraz w spółdzielniach produkcyjnych zmalało. Niezależnie od wpływu czynników koniunkturalnych ograniczenie hodowli trzody chlewnej w PGR ma częściowo trwalsze podstawy i wiąże się najprawdopodobniej ze wzmocnionym rozwojem i przestawieniem na hodowlę bydła mięsnego.

Analiza pogłowia trzody według poszczególnych grup wieku wykazuje nieznacznie wyższą dynamikę wzrostu sztuk młodych (prosięta 103,3% stanu z roku poprzedniego, warchlaki 102,3%) niż trzody ogółem. Stan natomiast pogłowia sztuk starszych, powyżej 6 miesięcy, przeznaczonych na tucź (tuczniki, bekony) był znacznie niższy i wynosił 94,8% poziomu 1961 roku. Duży spadek tuczników w wieku 6—9 miesięcy odnosi się do niezwykle wysokiego poziomu tej grupy trzody w spisie roku 1961 (129,3% stanu z 1960 r.). Grupą trzody wykazującą największą

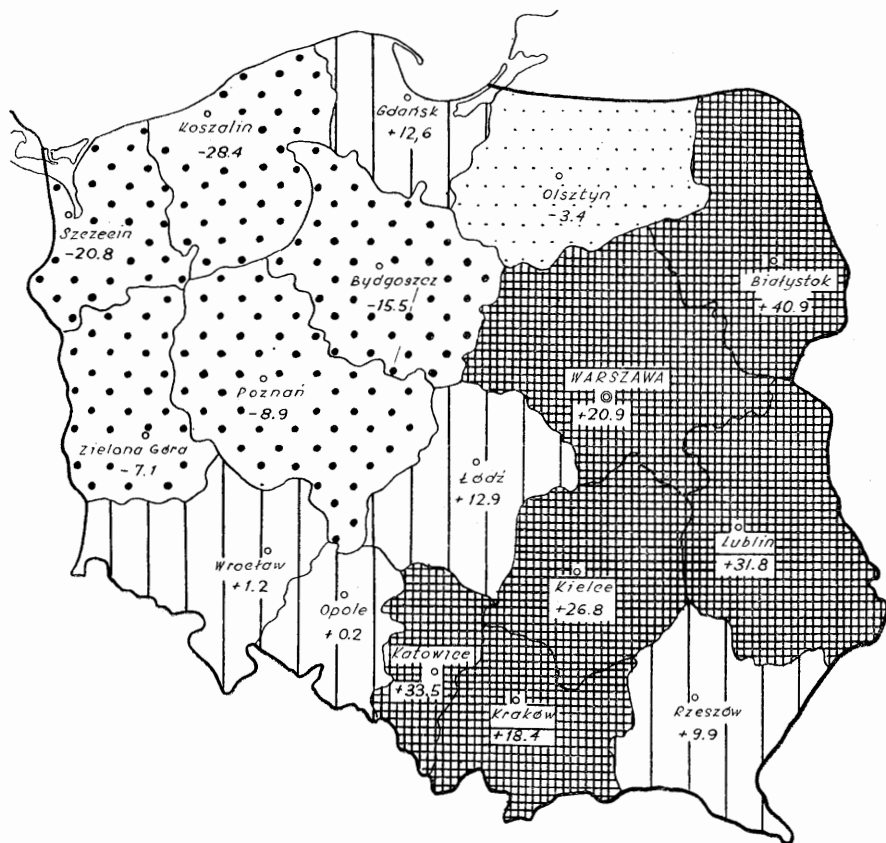
szy przyrost w spisie czerwcowym roku 1962 są maciory (4,0% wzrostu), przy czym wzrost ten spowodowany był przez wzrost pogłowia macior starszych (9 miesięczne i starsze 5,7%). Grupa macior młodszych (6—9 miesięcy), utrzymała się na poziomie roku ubiegłego. Warto jednak podkreślić, że od kilku lat grupa młodych macior wykazywała silną tendencję spadkową w związku z tym zahamowanie tej tendencji uważać należy za równoznaczne ze wzrostem pogłowia macior starszych. Wzrost pogłowia macior jest wynikiem impulsu hodowlanego, który zrodziły wyjątkowo wysokie plony 1961 r. Impuls ten wywarł decydujący wpływ na kształtowanie się wojewódzkiego zróżnicowania przyrostów pogłowia trzody w roku 1962. Największe nasilenie trzody chlewnej wystąpiło w południowej i południowo-wschodniej części kraju, stosunkowo niewielkie w części centralnej oraz spadek pogłowia w województwach zachodnich i północnych.

Układ terytorialny dynamiki pogłowia trzody w roku gospodarczym 1961/62, dzielącym momenty dwu czerwcowych spisów pogłowia, jest konsekwencją terytorialnego zróżnicowania warunków rozwoju pogłowia trzody na początku tego roku. Składa się na nie zróżnicowanie pło-

Kartogram 1. Wskaźnik zmian pogłowia trzody chlewnej ogółem w całym rolnictwie (czerwiec 1962 r. w stosunku do czerwca 1961 r.)

nów zbóż i ziemniaków w 1961 r. oraz zasobność poszczególnych terenów w wyjściowy materiał hodowlany (prosięta) na początku roku gospodarczego 1961/62. Znaczne przyrosty pólów zbóż i ziemniaków w roku 1961 w województwach centralnych i południowo-wschodnich stworzyły sprzyjające warunki dla rozwoju trzody chlewnej w tych rejonach.

Kartogram 2. Różnica między procentowym przyrostem pólów (1961 r. w % 1960 r.) a procentowym przyrostem pogłowia prosiąt (1961 r. w % 1960 r.)

Jednocześnie na tych terenach w okresie poprzedzającym zbiory istniały tendencje do ograniczenia hodowli trzody. Nagły zwrot w nastawieniu rolników tych województw do hodowli trzody po zbiorach 1961 roku musiał więc napotkać na poważną przeszkodę w postaci braku materiału wyjściowego. Dysproporcję tę ilustruje kartogram 2. Jak widać najwyższe różnice dodatnie między wskaźnikami dynamiki pólów 4 zbóż i wskaźnikami pogłowia prosiąt występują w białostockim, lubelskim, kieleckim, katowickim, warszawskim i krakowskim. Odwrotna sytuacja powstała w województwach zachodnich i północno-zachodnich, gdzie pogłowie trzody według stanu z czerwca 1961 r. znacznie wzrosło, ale na skutek spadku pólów zbóż i ziemniaków możliwości dla rozwoju hodowli trzody były tam gorsze.

Ostra terytorialna dysproporcja między stanem zasobów paszowych i zasobami materiału hodowlanego była więc głównym akcentem sytuacji w hodowli trzody w roku 1961/62. W województwach centralnych i południowo-wschodnich była ona podstawową przyczyną niedostatecznych efektów impulsu hodowlanego.

W ostatecznym jednak rachunku impuls ten rzutował na wyniki spisu czerwcowego w roku 1962 (kartogram 1). Międzywojewódzkie zróżnicowanie wzrostu pogłowia trzody w roku 1962 daje się w zasadzie sprowadzić do różnic w kształtowaniu się dynamiki plonów w roku 1961. Współczynnik korelacji wzrostu pogłowia trzody ogółem w 1962 r. w stosunku do 1961 r. z przyrostem plonów 4 zbóż w 1961 r. w poszczególnych województwach wynosi 0,76. Równie wysokie wartości współczynników korelacji uzyskuje się dla macior ($r = 0,76$) i starszych wiekiem grup trzody, np. dla trzody (przeważnie tuczników) w wieku 6—9 miesięcy $r = 0,71$, a dla 9-miesięcznej i starszej $r = 0,73$. Niższe, chociaż istotne, współczynniki korelacji uzyskuje się dla młodych grup trzody. Dla prosiąt do 3 miesięcy $r = 0,40$ a dla sztuk w wieku 3—6 miesięcy $r = 0,32$. Wydaje się, że to lekkie zróżnicowanie wzajemnej zależności przyrostu pogłowia trzody w różnych grupach wieku i przyrostu plonów na początku roku gospodarczego można interpretować jako wyraz stopniowego słabnięcia, w miarę rozwoju sytuacji w roku gospodarczym 1961/62, silnego początkowego impulsu hodowlanego.

W bieżącym roku gospodarczym dysproporcja między wielkością zasobów paszowych i stanem pogłowia trzody chlewnej na skutek słabych zbiorów jeszcze bardziej się zaostrzyła. Duży wzrost pogłowia trzody w województwach centralnych i południowo-wschodnich nie napotkał na odpowiednie warunki paszowe, natomiast w województwach środkowo-zachodnich, zachodnich i północnych, w których sytuacja paszowa była stosunkowo lepsza, wystąpił niedobór prosiąt. Tak więc terytorialne zróżnicowanie sytuacji w hodowli trzody jest analogiczne do istniejącego na początku poprzedniego roku gospodarczego, z tym że inny jest element produkcyjny (pasze — prosięta), który stworzył trudności w poszczególnych grupach województw.

Gospodarstwa indywidualne województw centralnych i południowo-wschodnich zareagowały na radykalne pogorszenie się sytuacji paszowej w roku 1962 wzmożoną redukcją pogłowia trzody. W celu osłabienia tych tendencji państwo wprowadziło z dniem 15 października 1962 interwencyjny skup prosiąt i warchlaków. Z ogólnej ilości 118 tys. sztuk prosiąt i warchlaków skupionych do końca stycznia 1963 roku, 89 tys. sztuk, czyli 75,4% poszło na ubój, a zaledwie 13 tys. sztuk przeznaczono na chów. Przeznaczenie tak małej ilości na chów było prawdopodobnie uwarunkowane ograniczoną ilością wolnych stanowisk w tuczarniach przemysłowych i PGR. Niemniej uważamy, iż o wiele bardziej korzystny byłby przerzut nadwyżek prosiąt i warchlaków do województw północno-zachodnich, które właśnie odczuwały brak materiału hodowlanego.

Trudności występujące w rozwoju hodowli trzody w roku 1962 znalazły odbicie w wynikach grudniowego spisu pogłowia zwierząt gospodarskich. Stan pogłowia trzody chlewnej w grudniu 1962 r. nie jest ze zrozumiałych względów bezpośrednio porównywalny ze stanem

w czerwcu 1962 r. Takie porównanie jest jednak możliwe dla ujawnienia międzywojewódzkiego zróżnicowania tendencji rozwojowych w hodowli trzody. Zestawienie dwóch szeregów (wskaźników dynamiki pogłowia trzody w czerwcu 1962 do 1961 i wskaźników według stanu w grudniu 1962 do czerwca 1962) ilustruje charakterystyczną przemienność w rozwoju hodowli trzody, będącą odzwierciedleniem przemienności plonów zbóż i ziemniaków w latach 1961 i 1962.

Tak więc w grudniu 1962 r. zróżnicowanie sytuacji w zakresie trzody chlewnej w poszczególnych województwach było odwrotne w porównaniu ze stanem w czerwcu. W województwach opolskim, wrocławskim, olsztyńskim, koszalińskim, zielonogórskim, nastąpił w grudniu poważny wzrost a w warszawskim, łódzkim, kieleckim, krakowskim, rzeszowskim spadek stanu pogłowia trzody. Tę odwrotność sytuacji hodowlanej w czerwcu i grudniu 1962 r. potwierdza również dość silna ujemna korelacja pomiędzy tymi dwoma szeregami wskaźników ($r = -0,52$).

Tabela 17

Wskaźniki zmian pogłowia trzody chlewnej, w czerwcu i grudniu 1962 r.
(całe rolnictwo)

Województwo	VI. 1962	XII. 1962	Województwo	VI. 1962	XII. 1962
	VI. 1961	VI. 1962		VI. 1961	VI. 1962
Polska	101,4	100,6	Gdańsk	99,0	100,8
Warszawa	100,8	93,8	Koszalin	91,9	106,5
Bydgoszcz	103,6	101,0	Szczecin	87,7	102,5
Poznań	99,0	103,0	Zielona Góra	92,6	106,6
Łódź	99,3	98,7	Wrocław	91,7	108,0
Kielce	111,6	89,1	Opole	100,8	114,0
Lublin	107,0	100,0	Katowice	109,2	106,4
Białystok	104,4	99,0	Kraków	111,4	98,7
Olsztyn	96,3	110,5	Rzeszów	106,6	96,2

Wskaźniki dynamiki pogłowia trzody chlewnej w grudniu 1962 r. w stosunku do czerwca 1962 r. są silnie skorelowane ze wskaźnikami plonów 4 zbóż w 1962 r. w poszczególnych województwach. Odpowiedni współczynnik korelacji wynosi 0,68.

Analiza struktury pogłowia trzody według stanu w grudniu 1962 r. wskazuje również na regresyjne tendencje w chowie trzody. Wniosek taki wynika z porównania spisów pogłowia w czerwcu i grudniu 1962 r. ze spisem pogłowia w grudniu 1960 r. przeprowadzonego w ramach spisu powszechnego i spisu czerwcowego 1961¹. Spis w grudniu 1960 r. wykazał 6,9% wzrostu pogłowia trzody w wieku poniżej 6 miesięcy w porównaniu z czerwcem 1960 r. Wzrost młodszej grupy pogłowia w grudniu uwarunkował znaczny przyrost pogłowia trzody w czerwcu 1961 r. Na tej podstawie oraz na podobnych wieloletnich wynikach uzyskanych w NRF, wydaje się, że niezwykle silny spadek pogłowia prosiąt poniżej 3 miesięcy ($-27,5\%$) w grudniu 1962 r. w stosunku do czerwca 1962 r. musi spowodować obniżenie stanu pogłowia trzody w czerwcu 1963 roku.

¹ Patrz: R. Buczyński, K. Maciejewska: Ocena sytuacji w produkcji trzody i bydła w I połowie bieżącego roku gospodarczego. Badania Rynku Żywności i Mięsa nr 1/63.